

TOPLUMSAL HAREKETLER İÇİN KAYNAK YARATMA VE KULLANMA STRATEJİLERİ

Ahmet UYSAL

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Uluslararası İlişkiler Bölümü

Özet

Toplumsal hareketler günümüz gelişmiş demokratik toplumlarının önemli bir ögesi haline gelmiştir. Genel olarak, ‘toplumda değişimi amaçlayan organize oluşumlar’ olarak tanımlayabileceğimiz toplumsal hareketleri açıklamak için bir çok teori ortaya çıkmıştır. İlk dönemde kolektif eylemin ve toplumsal hareketlerin daha çok kalabalık, sürü psikolojisiyle ve toplumdaki yaygın kızgınlık ve şikâyetlerden doğduğu düşünülmüştür. 1960’ların sonunda da bireysel eylem gibi kolektif eylemlerin de rasyonel olduğu düşüncesinden hareket eden Kaynak Mobilizasyonu Teorisi ortaya çıkmıştır. Bu teori, rasyonel tercih anlayışına dayanarak ve ekonomideki arz-talep ve kar-zarar mekanizmalarını kullanarak toplumsal hareketlerin kaynak üretme ve kullanma stratejilerini açıklamaya çalışmıştır. Bu kuramda, toplumsal hareket örgütleri, ekonomik piyasadaki şirketler gibi değerlendirilmiştir. Hareket üyelerinin sahip oldukları kaynakların türü ve miktarı, o hareketin hem kaynak toplama hem de kullanma stratejilerini etkilemektedir. Ayrıca, toplumsal hareket faaliyetlerinin yalnızca yoksul ve dışlanmış kesimlerden değil sosyo-ekonomik durumu görece iyi olan sınıflardan ve kesimlerden de çıkabileceğini ortaya koyarak yeni bir anlayış getirilmiştir. Bu yazıda, kaynakların elde edilme, kullanılma ve sürdürülme stratejileri konusunda bu teorinin sunduğu görüşler ve bulgular tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Toplumsal Hareketler, Kaynak Mobilizasyonu, Örgütlenme, Sosyal Değişme

Ahmet UYSAL

RESOURCE CREATION AND UTILIZATION STRATEGIES FOR SOCIAL MOVEMENTS

Ahmet UYSAL

Eskişehir Osmangazi University
Department of International Relations

Abstract

Social movements became an integral part of today's modern democratic societies. Various theories emerged as to social movements that can be defined as 'organized social bodies that try to realize social change in society'. In its early stage, social movements and collective action were considered to emerge from common grievances and complaints in society out of crowd or mass psychology. At the end of the 1960s, the Theory of Resource Mobilization emerged, based on the idea that collective action is rational like any other individual action. Built upon the idea of rational-choice and by using the supply-demand and cost-profit mechanisms in economics, this theory tried to explain how social movements create and use resources. It viewed social movement organizations like firms in economic market. It is argued that the type and amount of resources the members of a social movement have will determine how they collect and use them. Moreover, as a novelty, it also argues that social movement activities do not appear among the poor and marginalized social groups but it also exist among the rich groups and classes. This study discusses the views and findings of this theory as to the collection, use and maintaining strategies of resources.

Key Words: Social Movements, Resource Mobilization, Organization, Social Change

1. GİRİŞ

Kaynakların mobilizasyonu (harekete geçirilmesi) toplumsal hareketler teorisinde önemli bir değişim ve kırılma yaratmıştır. Gustave Le Bon'un irrasyonel kalabalık psikolojisi anlayışından başlayarak daha sonra ortaya çıkan mahrumiyet ve kızgınlıkların kollektif davranışa yol açtığı ve dolayısıyla bu tür hareketlerin rasyonellikten uzak olduğu fikri 1970'lerde önemli bir kırılma yaşayarak terkedilmiştir. Kollektif davranışın da diğer toplumsal davranışlar gibi rasyonel olabileceği fikrine gelinmiştir. Bu değişimin temel nedeni, 1960'larda bütün dünyada ve özellikle de Batı toplumlarında ortaya çıkan öğrenci hareketlerinin ve Amerika'daki Sivil Haklar Hareketi'nin akademik çevrelerde önemli bir ilgi ve sempati toplamasıdır. Çoğu bu tür hareketlere bizzat katılmış olan araştırmacılar, daha sonraları bu hareketler üzerine yaptıkları araştırma ve analizlerde, sivil haklar isteyen ve protestolara katılan insanların da diğer insanlar gibi kar/zarar, risk/fayda ve maliyet/yarar değerlendirmesi yaparak rasyonel biçimde eylemde bulunan normal insanlar oldukları düşüncesini savunmuşlardır.

Analizlerinde toplumsal hareketlerin yararlanabileceği kaynaklar merkezi yer tuttuğu için ve hareketlerin gelişmesi, değişmesi ve gerilemesi gibi süreçleri dinamik bir biçimde ele aldığı için bu yaklaşıma kaynak toplama veya harekete geçirme anlamında Kaynak Mobilizasyonu adı verilmiştir. Öncülüğünü John D. McCarthy ve Mayer N. Zald'un (1977) yaptığı bu yaklaşım 1980'lerin sonlarında Sembolik Etkileşimcilik ve Toplumsal İnşacılık anlayışından yola çıkan Söylem (Framing) Yaklaşımı ve Avrupa'da ortaya çıkan Yeni Toplumsal Hareketler Teorisi tarafından ciddi bir eleştiriyle yüz yüze gelinceye kadar ağırlığını korumuştur. Görece kısa sayılacak bir süreçte oldukça üretken bir çalışma altyapısı oluşturmuştur. Bundan sonra ise bilimsel analiz arenasında gözden belli ölçüde düşmüştür.

Kaynak mobilizasyonu, ekonomik analizden yola çıkarak bireylerin ve sosyal grupların zararlarını azaltıp kazançlarını artırma (kar maksimizasyonu) prensibiyle eyleme başvurduklarını savunmaktadır (McCarthy & Zald, 1977). Toplumsal hareketlerin faaliyet gösterdiği toplum düzeni de, bir ekonomik düzen gibi görülmüş ve toplumsal hareket örgütleri de firmalar gibi toplumsal faydalar üretmek için ortaya çıkan kuruluşlar olduğu ve bunların arz-talep prensibiyle hareket ettiği savunulmuştur. Burada, kişisel düzeyde olduğu gibi, toplumsal hareket örgütlerinin de kendi grup yararlarını gözettileri ve kar-zarar prensibinden hareket ettikleri savunulmuştur. Toplumsal hareketlere katılan kişiler, hem kendileri, hem savundukları gruplar ve hem de

topluma kazandıracakları avantajları ve yararlı sonuçları düşünerek fedakarlık gerektiren davranışta ve eylemde bulunurlar (Edwards & McCarthy, 2004). Bu eylemler ve faaliyetler bir çok biçimde ortaya çıkabilmektedir. Bunlardan en yaygın olanı yönetimi ve devleti genel olarak ya da bir konudaki somut bir politikayı ve sorunu protesto biçimlerinde olabileceği gibi, broşür ve bildiri dağıtma biçimini de alabilmektedir. Bunların yanında toplantıları organize etme, protestoculara destek verme, maddi ve moral destek sağlama, yetkililere dertlerini iletme ve ait ortamı grubu değişik ortamlarda temsil etme faaliyetlerini gerçekleştirirler (Edwards & McCarthy, 2004). Bu açıdan, Kaynak Mobilizasyonu Teorisinin ortaya çıkışından sonra toplumsal hareketler ile siyasi parti, lobiler ve sendikalar gibi geleneksel siyaset aktörleri arasındaki sınır belirsizleşti ama tamamen kaybolmadı (Buechler, 2000). Çünkü hem toplumsal hareket faaliyetlerinin normal bir olgu olduğu hem de grupların aynı bireyler gibi rasyonel davranış geliştirebileceğini ortaya konmuştur.

İlk dönemki kitle toplumu yaklaşımı, toplumsal bağları koparak yabancılaşmış veya akrabalık, sendika ve komşuluk bağları zayıfladığı için topluma/sisteme karşı bir kızgınlık ve tepki duyan kişilerin kolektif davranışa katılacağı fikrini savunmuştur. Ancak, Kaynak Mobilizasyonu Yaklaşımı bu kopuk birey fikrini reddederek; arkadaş çevresi, dinsel/mezhepsel ve diğer ağ bağlantılarına sahip kişilerin protesto gibi eylemlere daha kolay katıldığını savunmaktadır. Bu anlayış, kızgınlık ve şikayetlerin insanlar arasında her zaman bulunduğunu ve dolayısıyla kızgınlıkların – toplumda görece sabit olması yüzünden – toplumsal hareket oluşumunda çok etkili olmadığını düşünür. Asıl belirleyici olan şeyin toplumsal hareket örgütlerinin toplayabildikleri kaynakların çokluğu ve onların etkin kullanılmasıdır ve eleman sayısı, zaman ve özellikle para, bu kaynakları oluşturur. Kaynaklar sağlanamadığında hareketin etkinliği azalmakta ve hem meydan okuyan hareketler hem muhalif hareketler başarısızlığa uğramaktadır (Jenkins & Perrow, 1977).

Kaynaklar toplum kesimleri arasında eşit dağılmadığı gibi, onlara erişim de aynı şekilde dengeli değildir (Edwards & McCarthy 2004). Bu yüzden kaynaklara sahip olmada ve/veya erişebilmede ve onları etkin biçimde kullanmada başarılı olan toplumsal hareket örgütleri daha etkili olabilmektedir. Örneğin, zengin toplum kesimlerinin sahip olduğu kaynaklar ile yoksul kesimlerin sahip olduğu kaynaklar aynı düzeyde ve aynı özelliklerde değildir. Yine, bütün toplumsal hareket örgütleri teknolojik imkanlardan aynı düzeyde yararlanamazlar. Bu bağlamda, orta sınıfların ulaşabilecekleri kaynaklar çok çeşitli olduğu gibi, üst sınıflarla bağlantılı hareketlerin kaynakları boldur ama alt sınıf gruplarının

kullanacakları kaynaklar ile oldukça sınırlıdır (Edwards & McCarthy, 2004). Ancak, maddi kaynaklar gibi bilgi ve beceriden de büyük ölçüde mahrum olan hareketler ise ancak dışardan gelen kaynaklar sayesinde etkin faaliyetler ortaya koyabilmektedirler (Jenkins & Perrow, 1977). Örneğin, ABD'deki evsizler hareketi dışarıdan (diğer toplum kesimlerinden) gelen kaynaklarla ayakta durmaktadır.

Kaynak Mobilizasyonu kuramının en önemli katkısı toplumsal hareketlerin yapısal ve altyapısal yönlerine odaklanmasında ve kaynakların elde edilme ve örgütlenme biçimine bakmasında yatmaktadır (Gamson, 1990). Zald ve McCarthy (1977) sosyal yapının ve kültürün, toplumsal hareketler için tarihsel bağlam ve altyapı sağladığını düşünen geleneksel yaklaşımları (özellikle göreceli mahrumiyet kuramını) eleştirmişlerdir. Kaynak Mobilizasyonu yaklaşımının diğer bir katkısı, toplumsal hareket faaliyetini pratik bilgi ve varolan toplumsal altyapıdan sağlanan mali araçlarla elde edilen kaynakları kullanmayı içeren bir zanaat olarak görmesinde yatar. İletişim, ulaşım, siyasi fırsatlar ve otoritelerin baskısının boyutunu içeren ve Smelser'in yapısal teşvik olarak adlandırdığı şeyin, Kaynak Mobilizasyonu perspektifinde de toplumsal hareketlerin ortaya çıkışı ve gelişmesini etkilediği kabul edilmiştir (Zald ve McCarthy, 1994).

Freeman'a (1983) göre, kendiliğinden oluşan kolektif eylemin ortaya çıkmasının temel şartı, önceden bir iletişim ağının veya altyapının bulunmasıyla yakından ilgilidir. Göreceli Mahrumiyet yaklaşımları toplumsal hareketleri şikayetlerin toplumda bulunma oranı ile özdeşleştirir. Belki biraz basit gerekçe olarak görse bile Kaynak Mobilizasyonu Kuramı şikayetlerin önemini belli ölçüde kabul etmiştir çünkü şikayetler her zaman ve her yerde bulunur diye düşünülür. Ama bir hareketin ortaya çıkmasında ve etkili olmasında önemli olan, para, duygu havuzu, insan emeği gibi kaynakların toplanması ve stratejik biçimde kullanılmasıdır. Başka bir ifade ile, inançların ve şikayetlerin toplumsal hareketlerin ortaya çıkması için önemini kabul etmekle birlikte belirleyici olarak değil ikincil olgu olarak görmüşlerdir (Zald ve McCarthy, 1994).

2. TOPLUMSAL HAREKETLERİN ORTAYA ÇIKMASI VE KAYNAKLAR

Toplumsal hareketlerin kullanabilecekleri kaynaklar çok çeşitlidir: ahlaki, kültürel, sosyal-örgütsel, insani ve maddi kaynaklar (Edwards & McCarthy, 2004). Ahlaki kaynaklar bir hareketin toplumda yararlanabileceği iyi-kötü diye ahlaki prensiplerden oluşur ve hareketlere meşruiyet, sempati ve şöhret sağlarlar. Kültürel kaynaklar ise daha genel

inanışlar ve düşüncelerin yanında merasimler, müzik ve edebiyat gibi somut uygulamaları da kapsamaktadır. Sosyal-örgütsel kaynaklar, komşuluk ve hemşerilik olguları gibi hem harekete altyapı olarak lojistik sağlarlar hem de önceki örgütsel tecrübelerin kullanılmasında karşımıza çıkarlar. Bir anlamda ortak hareket edebilecek kişilerin birbirleriyle önceki bağlantılarını ifade eder. Para ve diğer maddi değeri olan kaynaklar hareket örgütlerinin bir çok maliyetini karşılamaya yararken, insani kaynaklar lider ve üyelerin bilgi ve becerilerinden yararlanabilmeleri için de büyük öneme sahiptir (Edwards & McCarthy, 2004).

Toplumsal hareketlerin istedikleri değişimin gerçekleşmesi zaman aldığı için değişim gerçekleşinceye kadar üyelerin katılımını, para ve diğer kaynakları sürdürmeleri gerekmektedir. Hatta bu yöndeki çabalarla sağlanan değişimin kalıcı olması için değişim gerçekleştikten sonra da kurumsallaşmanın sürdürülmesi gerekebilir. Dolayısıyla, bu hareketler para ve emek gibi kaynakların akışını toplumsal hareket örgütleri ile rutinleştirmek zorundadırlar. Örgüt yapıları, toplumsal hareketlerin işlenmesi ve etkili olmasını sağlayan önemli mekanizmalarındandır. Toplumsal hareket örgütlerinin varlıklarını sürdürmek ve çevrelerine daha iyi uyum sağlayabilmek için hedeflerinde değişikliğe gitmesi de mümkündür (Campbell, 2005). Hatta, hedefe ulaşıldıktan sonra veya ulaşma imkanı ortadan kalksa bile zamanla örgüt faaliyetini sürdürmeyi tek başına bir hedef haline de gelebilirler (Melucci, 1996). Ancak toplumsal hareket hedefinin sağlanması harekete bağlılığı gevşetip azaltan bir özelliğe sahiptir. Amaçlar gerçekleştikçe bazılarının motivasyonu, heyecanı ve fedakarlığı azalabilmektedir.

İnsanların toplumsal hareketlere katılmasını sağlamak o kadar kolay olmadığı gibi katılanların hareketi sürdürmesi de o kadar kolay değildir. Bazı durumlarda örgütlerin hedeflerini gerçekleştirme imkanı olmadığı ortaya çıkması, bazen de hareketin hedeflerine ulaşması hareketin varlığına son vermesi anlamına gelmeyip örgütsel faaliyetlerini sürdürebilir. Çünkü çoğu zaman toplumun diğer kesimlerinden ve özellikle elit grupların ciddi direnciyle ve hatta açık muhalefetle karşılaşılır. İstenen değişimin gerçekleşmesi için uzun soluklu ve etkin çalışma gerekmektedir. Bu süreçte kaybedilen üyelerin yerine yenilerinin konulması ve istikrarın sağlanması için de tüketilen kaynakların yenilenmesi gerekmektedir (Benford vd, 2000). İstenen değişim geciktikçe katılanların inancının ve motivasyonunu sürdürmek de ayrıca zorlaşacaktır. Bunu sağlamak için yeni hedefler ve gerekçeler ortaya konmaya çalışılır.

Bir toplumsal hareketin sahip olduğu kaynakların etkili olup olmayacağı kullanabilecekleri kaynakların çokluğu yanında, başka faktörler tarafından da belirlenmektedir. Örneğin, toplumsal hareket örgütlerinin otoritelerle ilişkisini, sistemin toplumsal hareketlere açıklığı veya esnekliği belirler. Değişim hedeflerinin o zamanki gerçek duruma yakınlığı ve uzaklığı hem kaynak mobilizasyonunu etkiler ve hem de bu durumdan etkilenir. Örneğin, amaçlarına yaklaşan toplumsal hareket örgütleri daha avantajlıdır çünkü hedefe yaklaşanlar daha rahat kaynak sağlayabilirler. Diğer taraftan, bir hareketin amaçları çok radikal ise veya uzun vadeli ise, üyelerin başarı konusunda umutsuzluğa düşme ihtimali söz konusudur ve bu umutsuzluk da o toplumsal hareket örgütünün başarı şansını olumsuz etkileyebilir. Dolayısıyla, toplumsal hareketler, üyelerin geleceğe yönelik umutlarını ve mobilizasyonlarını artırmak için farklı güdüler kullanabilirler. Örneğin, amaçlı, dayanışmacı veya seçmeli güdüler. Amaçlı güdüler, bir eyleme veya faaliyete katılanların katılmalarından doğrudan elde edecekleri faydaları ifade ederken, dayanışmacı güdüler katılımın bizzat kendisinin bir işlev gördüğü katılanların birbirleriyle kaynaştığı, katılımı kendilerini ifade ettiklerini (expressive function) ifade eder (Knoke, 2000).

Kamu yararı üzerinde odaklanan çevre hareketi gibi hareketler, katılımı çoğu zaman olumsuz etkileyen bedelsiz yararlanma (free rider) sorunu ile karşılaşır. Çünkü bazı insanlar katılım faaliyeti dolayısıyla hemen herkesin kullanabileceği faydalar/imkanlar ortaya çıkacağı ve bundan herkes gibi kendisinin de yararlanacağı için katılmalarına gerek olmadığını düşünürler. Diğer bir ifade ile, harekete katılmasalar bile alınacak sonuçtan yararlanacak olmaları katılımı azaltıcı bir etki yapmaktadır. Bu sorunu aşmak için toplumsal hareket örgütleri genellikle katılanları onurlandırmayı amaçlayan seçmeli ödüller kullanırlar. Bedelsiz yararlanmanın toplumsal katılıma engel olduğunu ortaya atan Olson, bireylerin kamusal yararın maliyetini ödemeye yanaşmayacağını savunmuştur. Diğer bir ifade ile, çoğunluğun yararını yansıtan konularda getirinin düşük olacağına inanarak kişilerin zahmete katlanmayacaklarını varsaymıştır. Bu durumda kişilerin eylem ve faaliyetlere katılmaları için seçmeli ödül mekanizması kullanılır (Knoke, 2000). Bu ödüller yalnızca katılımcıların kazanacağı maddi ve manevi ödüllerden oluşur ve bunlar bilgi, övgü ve destek biçimlerinde olabilir. Örneğin, katılımcıların gururla taşıyacakları rozetler, hatıra fotoğrafları, plaketler ve sembolik değer taşıyan her türlü takdir ve onur belgeleri ve simgeleri kullanılabilir. Ayrıca, yine sembolik değer taşıyan dayanışmacı ödüller de kullanılabilir. Daha önce belirtildiği gibi, dayanışmacı teşvikler, kişinin hareket içinde kendine yer bulması, kendini ifade etmesi ve bir anlamda kaynaşma ve korunma elde etmesini sağlarlar. Bu tür teşvikler mobilizasyon ve katılım

konusunda kimlik de önemli rol oynar ama bu sorun aşılınca somut hedeflere ulaşmak için her türlü kollektif eylemler daha etkili görülmüştür (Bernstein, 2003).

Toplumsal hareket örgütlerinin, modern toplumlarda hedefe ulaşmada kritik rol oynadıkları tartışmasıdır. Dolayısıyla, örgütlenme kaynak akışının rutinleşmesi ve kalıcı olması için gerektiğinden, toplumsal hareket kültürünün sürdürülmesi için kurulan bu örgütlenme zaman içinde belki de kurumun/örgütün bir amaç haline gelmesine bile yol açabilir. Böyle durumlarda toplumsal hareket örgütü amaç haline gelir ve asıl amaçları ikincil duruma düşer (Melucci, 1996) ve toplumsal hareketler ve onunla ilgili toplumsal hareket örgütleri arasında kimlik farklılaşması ortaya çıkabilir (Stoecker, 1995). Bu durum diğer bütün resmi kurumlarda olduğu gibi bürokrasinin tutuculuk özelliğiyle açıklanabilir. Ya da, önemli değişimler bir toplumsal hareket örgütünün toplumdaki statüsünü/konumunu belirleyecek derecede önemli olabilir. Örneğin, toplumsal hareket örgütünün arzuladığı yönde toplum değiştiği halde, bundan sonra toplumsal hareket örgütleri yeni ve açık bir amacı olmadan kurumsal olarak hayatlarını sürdürmek isteyebilirler. Ayrıca, değişen toplumsal şartlar diğerlerine karşı bir grubun mobilizasyon ve hedefine ulaşmadaki başarı şansını artırıp eksiltebilir. Benzer veya karşıt hareket örgütlerinin varlığı toplumsal hareket örgütleri arasında yardımlaşma veya çatışma ihtimalini belirleyen faktörlerdir (Zald ve Garner, 1994) ki bu da yeni hedeflerde ve taktiklerde değişime neden olmaktadır.

3. KATILIMI KOLAYLAŞTIRICI FAKTÖRLER

Kaynak Mobilizasyonu yaklaşımında, kollektif eylemin sürdürülebilmesi için kaynakların ve onu iyi kullanacak örgütlenmenin gerektiği fikrinden hareket edildiği bilinmektedir. Etkili olabilmek için bu kaynakların geniş üye tabanına sunulması ve katılımın artırılması gerekmektedir. Toplumsal hareketlere üyelik ise, bir boşlukta gerçekleşmez. Aksine, var olan toplumsal ağlar ve bağlantılar, bir harekete destek devşirilmesine önemli katkıda bulunur. Örneğin, Amerika'daki Zenci kiliseleri, Sivil Haklar Hareketinin tabanının oluşmasına önemli zemin hazırlamıştır. Benzer şekilde mezhep bağları, akrabalık ve aşiret ilişkileri, hemşerilik ve meslek grupları da hareketlere önemli taban sağlayan grup rolünü oynayabilirler. Bazı durumlarda belli bir toplumsal grubun bir harekete toptan katılımı ve destek vermesi sözkonusu da olabilir. Bu duruma blok üyelik ya da blok katılım denmiştir (Kanter, 1972).

Kürtaj karşıtı hareket gibi dinsel inançları ve pratikleri ilgilendiren bir amaçları varsa, toplumsal hareketler dinsel cemaat ağlarını kullanabilir ve dini grupların kabulleneceği bir hedef çerçevesinde farklı grupları birleştiren bir bütüncül yapı kurabilirler. Örneğin, dini gruplar Amerikan Sivil Haklar Hareketi'ne ve Tarım Çalışanları Hareketi'ne büyük kaynak akışı sağlamışlardır. Kürtaj taraftarı harekette olduğu gibi, bir toplumsal hareket örgütü birbirinden görece bağımsız/kopuk üyelerden oluşuyorsa bu örgütteki, onun kaynak akışı federasyon (işbirliği yapanları) kuranlara göre daha az istikrarlıdır. Yine, Amerika'da Kürtaj Taraftarı Hareket (Pro-Choice Movement) doktor meslek gruplarından önemli destek gördüğü gibi Feminist gruplardan da destek sağlamışlardır. Dolayısıyla, kaynak akışını garantilemek için bu alandaki toplumsal hareket örgütleri kaynaklarının büyük bir bölümü reklamcılığa harcar (Zald ve McCharty, 1994). Kısaca, toplum ve toplumsal hareketin yapısı, hedeflerin özellikleri yanında üyelerin ve toplumsal hareket örgütlerinin elindeki kaynakların özelliği birbirini karşılıklı etkilemektedir. Daha önceden var olan ağlar kullanılmıyorsa, üyeleri birbirinden görece kopuk olan toplumsal hareket örgütleri, stratejik açıdan (hareket içinden) profesyonel/ücretli personel tutmaya mecbur kalırlar (Zald ve McCharty, 1994). Bu da kaynak akışı ve faaliyetlerin gönüllülük esasıyla sürdürülmesi yerine daha profesyonel ücretli kadrolarla çalışmaya yönelirler. Hedeflerine yönelik lobicilik faaliyetleri yapmak için genellikle tam gün çalışacak profesyonel elemanlar ve yönetici tutma gerektiren profesyonelleşme, özellikle önemli bir alternatif strateji oluşturur (Cable, 1994). Değişen finansman kaynakları ve kalıpları da toplumsal hareketlerde kariyer kalıplarının değişmesine yol açar ve "hareket liderleri örgütlenme ve iletişim becerileriyle hareket girişimcileri haline gelirler" (McCharty, 1973:20). Bir anlamda toplumsal hareket faaliyetleri bir sosyal yatırıma dönüşürler ve katılımcılar da yardımcı olur.

Toplumsal değişimlerin gerçekleştirilmesi kolay bir süreç olmadığı için geniş üyelik tabanına sahip gruplar başarıya ulaşma konusunda daha avantajlıdırlar. Geniş üye tabana sahip hareketlerde minimum düzeyde bir faaliyet grubunun ortaya çıkması daha kolaydır. Etkili olabilmek için belirli bir eşiğin aşılması gerektiğinden büyük gruplar bunu sağlayacak sayıda potansiyel katılımcıya hitap ettikleri için bu yönde faaliyeti sürdürmeyi daha kolay başarırlar. Ancak dar gruplara dayanan hareketlerde yüksek bağlılık ve daha büyük fedakarlıklarla sonuç alınmaya çalışılır. Bu durum aynı zamanda bu tip gruplardan ayrılmayı da zorlaştırır çünkü kişi daha önce gruba önemli ölçüde yatırım yapmış olur ve bu yatırım ve hizmetlerin boşa gitmesini istemez.

Diğer taraftan, üyeler arasında güçlü iletişim ağlarının bulunması gruplara harekete geçme konusunda yardımcı olmaktadır. Özellikle sık sık görüşen toplumsal gruplar rahatsız ve şikayetçi oldukları bir konuda bir şeyler yapılması konusunda karar vermişlerse, bu grupların beraber hareket edip sonuca varmaları, aynı konuda şikayetçi ama birbirinden bağımsız/kopuk kimseleri bulup örgütlenmelerine göre çok daha kolay ve etkili olabilmektedir. Birbirleriyle sık görüşen gruplar görüşmeyenlere göre daha çabuk karar alabildikleri gibi, daha sık görüştükleri için hareketin misyonuna bağlılıkları da o ölçüde fazla olabilmektedir (Kanter, 1972). Yine, gevşek ve zayıf üyeliklere sahip gruplar yüz yüze değil posta, medya ve internet üzerinden üye toplama yöntemini daha çok tercih ederken, yüz yüze temas ile ve sosyal ağlardan yapılan üye kazanma yöntemi ise güçlü bağları olan gruplara daha uygundur ve daha yaygındır (Lofland, 1996).

Güçlü bir liderlik de ayrıca bir toplumsal hareket örgütünün avantajına çalışan bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Liderlik, hem kaynak toplama konusunda toplumsal tabanın ikna edilmesi, elitlerle sonuç getirecek biçimde ilişki kurulması yanında halkın ve kamuoyunun etkilenmesi için de önemlidir (Benford vd, 2000). Önemli ölçüde bir ikna süreci olan sosyal değişim çabaları ve toplumsal hareketlerde güçlü liderlik bulunması, kamuoyunu etkilemede ve taraftar toplamada daha kolay ikna edeceği için hem taraftarları harekete geçirmeyi başarır, hem de potansiyel rakipleri ve devlet otoritesini temsil eden grupları isendik değişiklikler konusunda ikna etme şansı vardır. Diğer taraftan toplumsal hareket faaliyetine muhatap olan herkes de aynı derecede katılıma açık değildir. Bu yüzden, kişinin protesto gibi eylemlerine katılması için “biyografik uygunluk/yakınlık” taşıması gibi kolaylaştırıcı yapısal şartlara sahip olması gerekmektedir (McAdam, 2003). Biyografik uygunluk kavramı kişinin sosyo-ekonomik ve kültürel durumunun hareketin hedeflerine uygunluğunu anlatmaktadır. Diğer bir ifade ile, kişinin sosyal şartları, örneğin zenginlik-fakirlik, dindarlık ve eğitim gibi faktörler bazı hareketlerine katılımı kolaylaştırabilmektedir.

Toplumsal hareket örgütleri arasında resmi veya gayr-i resmi olmalarına göre, sahip olunan kaynaklar açısından, kaynakları sağladıkları yere göre, hareketlere bağlılık derecesi açısından ve harekete bağlı örgütlerin sayısına göre önemli farklar vardır. Örgütlenme yönünden bazı hareketler, güçlü bir emir-komuta zinciri ile bürokratik bir kurum gibi hareket ederken diğerlerinde ise örgüt yapısı bürokratik değil daha eşitlikçi ve gevşek bir görev dağılımı ve sorumluluk anlayışına dayanabilir. Örneğin, şiddete başvuran hareketlerde emir komuta zincirinin güçlü olması beklenir. Hareketlerin kullanacağı kaynakları

kendi üyeleri üretilbileceği gibi, çevreden ve tabandan da toplanabilir veya başka grup ve örgütlerin kaynakları ödünç alınabilir (Edwards & McCharty, 2004). Bazı durumlarda hareketler para kazandıracak faaliyet yaparlar. Bazen de hareket faaliyetleri için lazım olacak kaynakları üyelerinde veya sempatizanlardan toplarlar. Bunun sözkonusu olmadığı durumlarda ise başka hareketlerin topladığı kaynakları ödünç alacak faaliyetlerini sürdürürler. Konser, kitap, dergi, kurs ve diğer sosyal faaliyetlerden gelir getiren faaliyetlerin yanında, hem içerden hem de dışardan katkı toplama yoluna da açıktır. Özellikle küreselleşmenin etkisiyle yalnızca ülke sınırları içinde değil, ülke dışındaki kuruluş ve devletlerden bile hareketlere kaynak gelebilmektedir.

Aynı, şekilde bir toplumsal hareketin elde ettiği kaynaklar büyük oranda parasal katkı biçiminde olabilirken, diğer bir harekette daha çok gönüllü emeğine ve zamanına dayanabilir. Tahmin edilebileceği gibi zengin sınıfların destek verdiği hareketler genellikle büyük maddi kaynaklar toplarken, daha alt sınıflar maddi kaynak toplamakta zorluk çekip daha çok gönüllü insan emeğine dayanarak faaliyetlerini sürdürmeye çalışırlar. Burada dikkat çeken durum, maddi kaynakların diğer kaynak türlerine kolayca çevrilebilmesi özelliğidir. Örneğin, zengin kesimleri temsil eden ve çok parası olan bir örgüt, protesto ve diğer faaliyetlerini düzenlemek için ücretli personel organizatör, protestocu, lobici ve hatta lider (yönetici) tutabilir. Aynı, avantajlı durum maddi kaynak açısından sıkıntı çeken ama gönüllü insan emeğine dayanan hareketler için pek söz konusu değildir.

Kaynakların geldiği yer açısından incelenecek olursa bazı hareketler, kendisini davasına tam adanmış kişilerin sağladığı kaynakları kullanırken bazıları da daha çok genel, ortalama vatandaşların gönüllü olarak ve hayır amacıyla yaptığı kaynaklara dayanabilirler. Bazı kaynaklar, net bir hedefin gerçekleşmesine yönelik çalışan kişilerden sağlanırken bazıları ise hareket odaklı olmaktan çok genel hayır ve bağış kapsamında yapılan katkılardır. İki tür kaynak arasında beklenti açısından önemli farklar ortaya çıkabilmektedir. Kimin daha çok kaynak toplayacağı konusundaki tartışmalar, katkı taleplerinin çokluğu etrafında yoğunlaşmıştır (Klandermans, 1997'den aktaran Edwards & McCharty, 2004). Diğer bir ifade ile, katkı ve bağış isteme konusunda daha aktif ve ısrarcı olan örgütler isteme konusunda pek istekli ve ısrarcı olmayanlara göre daha fazla kaynak toplayabilmektedir.

Bazı durumlarda toplumsal hareketler şirket, sendika ve hatta mesleki gruplardan kaynak sağladıkları gibi bazen yönetici elitlerden ve devletten kaynak sağlıyor olabilirler. Kaynağın geldiği yer, nasıl kullanılacağı

üzerinde de etkili olabilmektedir. 2007 Cumhuriyet Mitinglerine ve Atatürkçü Düşünce Dernekleri'ne Ahmet Necdet Sezer döneminde cumhurbaşkanlığından yapılan maddi yardımlar buna örnektir. Ayrıca, hareket örgütlerine kaynak sağlayan vakıf ve dernekler, belli prensipler çerçevesinde bağışta buldukları için kaynakların nasıl kullanılacağı konusunda da söz sahibi olmak isteyeceklerdir. Toplumsal hareket örgütünün karşılayıp karşılayamayacağı tam garanti olmayan belirli beklentiler çerçevesinde bağış veya kredi vermektedirler (Zald & McCarthy, 2003). Bu da hareket örgütlerinin belirli ölçüde kaynak sağlayanların nüfuzu altına girmesine yol açar.

Diğer taraftan, toplumsal hareketlere üyelerinin bağlılığında da önemli farklılık oluşur. Özellikle radikal hareketler kişinin harekete kendisini tam teslim etmesini isteyebilirken, diğer bazıları da aydan aya hatta yılda birkaç kez katılım sağlamalarını yeterli bulmaktadır. Yine bazıları maddi ve manevi tam bir katılım isterken bazıları için arada bir toplantılara katılmak veya sadece bağışta bulunmak yeterli olabilmektedir. Doğal olarak birçok harekette bağlılık bu iki uç arasında değişiklik göstermektedir. Ayrıca, bazı hareketler tek bir örgütten oluşurken diğer hareketler ise büyüklü küçüklü örgütlerin oluşturduğu bir koalisyonudur. Tek bir konu üzerinde çalışan hareketler genellikle az sayıda örgütten oluşurken, dinsel ve feminist hareketler gibi genellikle yaşam tarzını değiştirmeyi amaçlayan hareketler, birden fazla örgütten oluşur ve hatta bu örgütler kendi içlerinde de mücadeleye girişebilirler. Bu hareket içi mücadeleler de hareketin etkinliğini azaltır ve zaman ve enerji kaybettirir.

Kaynak Toplama Mekanizmaları: Zald ve McCharty'nin (2003) kaynak toplama prensipleri ve mekanizmaları üzerine geliştirdikleri temel hipotezler şunlardır:

1. Kitlelerin veya halkın kullanabilecekleri potansiyel kaynaklar arttıkça, toplumsal hareket sektörünün kullanabileceği kaynaklarda artar (s.176).
2. Toplumsal hareket sektöründe kaynaklar arttıkça, onu elde etmeye çalışan toplumsal hareket endüstrisi ve örgütleri artacaktır (s.177).
3. Kaynakların çok olması talebin çokluğuyla ilgili olmaksızın daha fazla etki yaratabilir (s.177).
4. Toplumsal hareket örgütü, münferit üyelerden gelen katkılara bağlı kaldığında kaynak akışı daha az istikrarlı olur (s.179).
5. Toplumsal hareket örgütü, bilinçli üyeler ile yalnızca yararlanıcı üyeleri bir araya getirmeye çalışınca gerginlik ve çatışma yaşayabilir (s.181).

6. Toplumsal hareket endüstrisinde meydana gelen iniş çıkışlar karşısında eski toplumsal hareket örgütleri yenilerine göre hayatta kalma şansına daha fazla sahiptir (s.182).
7. Toplumsal hareket endüstrisinde rekabet arttıkça, yeni ortaya çıkan toplumsal hareket örgütleri daha dar kapsamlı hedeflere ve stratejilere yoğunlaşırlar (s.183).
8. Bir toplumsal hareket örgütüne gelen kaynaklar ve gelirler arttıkça, o hareketin daha profesyonel ve daha geniş personele sahip olur (s.183).
9. Toplumsal hareket sektörü genişledikçe toplumsal hareket kariyeri olan profesyoneller ortaya çıkar (s.183).
10. Toplumsal hareket münferit üyelerden oluştuğu hareketten yararlanan üyeler örgütsel taktiklerden daha çok stratejik amaçlarla harekete kabul edilir (s. 184).

Bu temel hipotezleri daha yakından inceleyecek olursak, birinci hipoteze göre, toplumdaki refah düzeyinin artmasının hareketlerin kullanabileceği potansiyel maddi kaynakları artırdığı söylenebilir. Bunun gibi eğitim seviyesinin artmasının da kültürel kaynakların artması açısından toplumsal hareketler için yeni imkanlar ortaya çıkmaktadır. Örneğin, toplumsal hareketlere refah düzeyi yüksek Batı toplumlarında daha sık rastlanmaktadır çünkü buradaki orta sınıflar harekete geçmek için yeterli kaynak ve kültürel araçlara sahiptirler. Hatta dinsel hareket olsa bile Misyonerlik bile bu kaynaklarla ilgilidir, çünkü gelişmiş ülkelerdeki dinsel gruplar refah düzeyi düşük toplumlarda faaliyetlerini daha kolay finanse edebilmektedirler. İkinci hipotez, bir hareketin faaliyet alanında kaynakların artması somut imkanların artmasına katkıda bulunacağını ifade eder. Örneğin, bir ülkede okur-yazarlığın artması iletişim ve propaganda imkanlarının artması anlamına gelebilir.

Kaynaklar arttıkça onu elde etmeye ve kullanmaya çalışan hareket faaliyetleri ve örgütleri artacaktır. Bunun tersi de doğrudur. Kaynakların az olması ve baskının fazla olması o toplumda hareket faaliyetlerini çok zorlaştırmaktadır. Bu da ancak dini gruplar gibi güçlü sosyal grupların bu tip faaliyetler yapmasına imkan vermektedir. Örneğin, baskıcı, otoriter rejimlerde muhalif hareketler olarak yalnızca dinsel örgütleri bırakmıştır. Bu durum Latin Amerika ve Orta Doğu ülkeleri gibi bir çok yerde geçerlidir. Üçüncüsü, talep artmasa bile kaynakların artmış olması yine hareket etkinliklerini artıracak bir faktör olarak görülür. Bir anlamda, toplumsal hareket faaliyet alanında talepte artış olmasa bile arzın artması, hareket piyasasının gelişmesi ve tüketimin artması anlamına geleceğini ifade etmektedir.

Dördüncü hipoteze göre, birbirinden bağımsız üyelerden sağlanacak kaynaklara dayalı hareketlerde kaynak akışı daha az istikrarlıdır. Bir cemaat veya iş örgütüne dayanan kaynaklar daha istikrarlı biçimde sağlanabilirken, birbirinden bağımsız kişilerin ayrı ayrı sağlayıcı kaynaklar ise daha düzensiz akış gösterir. Beşincisi, yalnızca hareketten yararlanma amacıyla gelenler ile daha yüce misyon olarak katılanlar arasında bir sürtüşme ortaya çıkabilir. Örneğin, kadın hareketinin sağladığı imkanlar dolayısıyla hareket bilinci olmadan bu imkanlardan yararlanmaya gelen kadınlarla (sığınma evlerine gelen kadınlar gibi) bunu organize eden bilinçli kadınlar arasında sürtüşme yaşanabilir. Altıncı hipoteze göre, hareket arenasında ortaya çıkan dalgalanmalar karşısında eski hareket örgütleri yeni ortaya çıkacaklara göre daha avantajlıdır. Ekonomik kriz veya hareketin toplumda güven kaybetmesi gibi zor durumlarda yerleşik örgütlerin yeni çıkan örgütlere oranla başarı şansı daha fazladır. Yedinci olarak, hareket sahasında rekabet arttıkça daha özel amaçlı hareket örgütleri ortaya çıkacaktır. Örneğin, çevre konusunda bir çok örgüt faaliyet göstermeye başlayınca, temiz su ve ağaçlandırma gibi ya da belli türlerin korunması gibi daha somut konularla ilgilenen örgütler ortaya çıkacaktır. Sekizincisi ve dokuzuncusu, hareketin kaynakları arttıkça profesyonelleşme ve teknik özellikli yönetim ağırlık kazanacaktır. Hareketin kaynakları arttıkça faaliyet alanları ve imkanları da genişleyeceğinden hangi hareket olursa olsun profesyonelleşerek faaliyetlerini daha düzenli ve daha kapsamlı yapmaya çalışacaktır. Sonuncu olarak, bir toplumsal ağ tabanına değil de daha çok münferit üyelerden oluşuyorsa stratejik amaçlarla sunulan hizmetlerden yararlanacak üyeler hareketin işine ve faaliyetlerine yaramaktan çok örgüte reklam ve meşruiyet kazandırmak için harekete kabul edilirler.

Kültürel kaynaklar da toplumsal hareketlerin kullanabilecekleri önemli kaynaklardır çünkü hareketlerin anlamsal yönünü yansıtır. Kültürel kaynaklar, toplumsal hareketlerin ve diğer siyasal aktörlerin eylemlerinde kullandıkları simgeler, anlamlar, ideolojiler ve meşruiyet olarak tanımlanmıştır ve hareketlere üye kazandırmaya, kenardakileri nötrleştirmeye ve rakipleri pasifize etmeye yaramaktadır (Williams, 1995). Amerikan siyasetinde dini değerler ve inanışlar, dini gruplar ve bir çok toplumsal hareket tarafından kullanılmaktadır. İdeoloji de para ve örgütlenme becerisi kadar hareket faaliyetleri için önemli bir kültürel kaynaktır (Williams ve Demerath, 1991). Yapısal özellikleri dikkate almalarına rağmen, toplumsal hareket örgütlerinin kurulmasında insan rolüne önemli etki atfederler çünkü toplumsal tercihler aynı tercihleri paylaşan bireylerin entegrasyonu yanında var olan örgütler sayesinde toplu eyleme dönüşür (Zald ve McCarthy, 1994:21).

4. TOPLUM ÖZELLİKLERİ VE KAYNAK MOBİLİZASYONU

İçinde bulunulan toplum özelliklerinden (endüstriyel, kapitalist ve demokratik) her biri toplumsal hareketleri de sosyal düzenin kurallarıyla ve dinamikleriyle etkiler. Her ne kadar “alternatif yöntemlerle siyaset” izleseler de bu toplumsal hareketlerin siyasal anlamda devrimci oldukları anlamına gelmez. Protesto ve boykot gibi geleneksel yöntemlerin dışında yöntemler uygulasalar bile, kendi hedeflerine ulaşmak için çoğunlukla şiddete başvurmazlar. Her şeye rağmen onlar siyaseti demokratik sistem içinde görülebilir. Sistemi eleştirseler bile hareketler sistem içinde en azından buldukları toplumun benimseyeceği biçimde faaliyet göstermeye çalışırlar. Hareketler kendi faaliyetlerini rutinleştirip insan kaynaklarını ve ekonomik kaynakları organize ederek kurumsallaşmaya çalışırlar.

Modern toplumların temel karakterlerinden her biri toplumsal hareketlerin örgütlenmesi açısından farklı anlam taşımaktadır. Bu üç temel özellik birbirini destekleyici/pekiştirici etki yaparken bazen de çelişkileri birbirinin etkisini azaltır. Bir toplumsal hareket örgütünün harekete geçirebileceği kaynakların şeklini hareketin örgütlenmedeki becerisi ve toplumun yapısal özelliği belirler. Zald ve McCarthy'nin (1977) gösterdiği gibi kaynaklar bir anlamda, toplumsal hareketlerin medyayla, otoritelerle ve taraflarla ilişkisi ve hareket örgütleri arasındaki etkileşimdir. Ayrıca, üyelik, zaman, işgücü ve para, dış desteğin varlığı ve taktikler de önemli kaynak çeşitlerini oluştururlar.

Kapitalist Sanayi Toplumu Açısından Toplumsal Hareketler: Diğer örgütler gibi toplumsal hareketlerin de büyük sanayi toplumunda etkili olabilmesi ve hayatta kalabilmesi için üyeleri arasında bir iş bölümü ve kurumsallaşma gerekir. Bir toplumsal hareketin her üyesi aynı şekilde aktif ve yetkin olmadığından bazıları hedeflerine ulaşmak için örgütlenme yönünde stratejiler geliştirme konusunda liderlik rolü de üstlenirler. Diğer bazıları ise zaman ve enerji harcayarak yalnızca toplumsal hareketin mesajlarını dağıtma görevi üstlenirken hareketin hangi stratejileri belirleyeceği konusunda daha az söz sahibi olurlar. Sanayi toplumlarının temel özelliği olan uzmanlaşma, bürokratik yapı ve kar-zarar hesabı her yönüyle toplumsal hareketleri de etkilemektedir. Bu yüzden, hareketin değişik görevlerini yerine getirmek için örgütlenmeye ve demokratik ortamla ilgili olarak da, toplumsal hareketler organizasyoncu ve propaganda uzmanlarına ve lobcilere ihtiyaçları vardır. Ayrıca, toplumun önemli bir kısmını örgütlemeleri ve dolayısıyla da hareket faaliyetlerini farklı düzeylerde etkinleştirilmesi gerekir.

Örneğin, bazı insanlar zamanlarını harekete ayırırken, diğerleri maddi imkanlara veya örgütlenme bilgisiyle katkıda bulunabilirler. Diğer yandan, sanayi toplumunda yaşam mesajların topluma ulaştırılması için uzman bilgisinin ve teknolojinin kullanılmasını gerektirir ve bunun için de emek, bilgi ve sermaye gerekir. Eğitimli insanların etkili bir örgüt kurma ve toplumsal hareketlere katılmaya yatkınlıkları dolayısıyla da eğitim önemli bir kaynak oluşturur.

Kapitalist topluma karşı tutumları ister karşıt ister taraftar olsun, toplumsal hareketler bugünkü kapitalist toplumlarda hayatta kalabilmek, faaliyetlerini sürdürmek ve üye tabanlarını korumak veya potansiyel sempatanların sayısını artırmak, hem yönetime hem de karşıt sosyal grup ve örgütleriyle mücadele etmek ve yönetici elitlerin bir kısmının desteğini almak için ekonomik kaynaklara sahip olmaları gerekmektedir. Medya veya posta yoluyla mesajların dağıtılması, lobicilik ve yüz yüze ikna çalışmaları gibi faaliyetlerin çoğu maddi kaynaklara (yani paraya) dayanmaktadır. Dolayısıyla, toplumsal hareket örgütleri amaçlarını bu kaynakları, üyelerden ve destekçilerden etkin bir biçimde toplayarak ve onlardan en iyi şekilde yararlanarak amaçlarına ulaşmaya çalışırlar. Toplumsal hareket örgütleri lobicilik, yayıncılık ve üye kazanma amacıyla farklı miktarda kaynak kullanırlar. Özel mülkiyeti reddeden Marksist hareketler bile faaliyetlerini finanse edebilmek için maddi kaynaklara ve onları etkin biçimde kullanmaya ihtiyaç duyarlar.

Demokratik Toplum Açısından Toplumsal Hareketler: İleri ya da az demokratik sistemlerde yaşayıp yaşamadığına bakmaksızın, toplumsal hareketlerin dayandığı desteğin büyüklüğü önemlidir. Çünkü demokraside sayısal ağırlık da önemlidir ve özellikle seçimlerde verilen oylar sonucunda, kimlerin yönetime geleceği belirlenmektedir. Örneğin, Avrupa'da çevreci toplumsal hareketlerin büyük taraftar kitlesine ulaşması, Yeşiller Partisini bir çok ülkede önemli bir demokratik ve parlamenter güç haline getirmiştir. Bazı hareketler elit gruplara dayansa da diğer elit gruplara karşı mücadelelerinde üstünlük elde etmek için de halk desteğine ihtiyaçları vardır. İster elit tabanlı hareketler olsun isterse halk tabanlı hareketler olsun bir çok hareket genel toplumun isteklerini dile getirdiklerine inandırmak için demokratik ve halkçı söylemler kullanmaya çalışmaktadırlar.

Demokratik bir siyasi sistemde, toplumsal hareketler kamuoyunu etkilemek ve elit grupların desteğini kazanmak için de kaynaklara ihtiyaç duyarlar. Bu kaynaklar insan emeği, zaman, para, araçlar, örgütlenme becerileri, duygu havuzu ve kültürden oluşur. Bu kaynaklar toplumsal hareket faaliyetlerinin her aşamasında başka bir öneme sahiptir. Örneğin,

seçimlere katılan küçük çaplı radikal bir parti maddi kaynaklar bulamayınca propagandanın büyük kısmını gönüllü emeği ile yaptırırken, daha geniş tabanlı hareketler aynı işleri ücret karşılığı dışardan elemanlara yaptırmaktadır. Toplumsal hareketin faaliyet düzeyleri üç aşamada kavramlaştırılabilir: (1) harekete geçme, (2) sürdürme ve (3) amaca ulaşma. Demokratik toplum açısından harekete geçme aşaması kritik bir aşamadır. Bu aşamada kritik bir grubu harekete başlatmaya ikna etmekte başarılı olan grupların topluma ulaşma imkanları vardır ama daha ilk aşamada ciddi sorunlar yaşayan grupların bu imkanları daha azdır. Hareketin sürdürülmesi sürecinde sonuç geciktikçe kaynak toplama daha da zorlaşmaktadır. Bu yüzden, kaynakların toplanması ve onların etkin biçimde kullanılması ihtiyacı yüzünden modern toplumda sosyal hareketlerde ideolog liderlerin yerini giderek uzmanlar almaya başlamıştır (Moore 1995'ten aktaran Della Porta ve Diani'nin 1999).

Kaynak Mobilizasyonu yaklaşımının temel eksiklikleri çokça tartışılmıştır. Eleştirilerden birisi "kaynak" kavramının çok değişik anlamlarda ve geniş kullanıldığıdır. Jasper'ın (1997) dediği gibi, her şeyi açıklayan bir kavramsal sünger" olarak kullanılmıştır. Diğer bir eksik de, kültürel (ya da yorumsal) boyutun ihmal edilmesidir. Kaynak Mobilizasyonu yakın zamanlara kadar maddi kaynakları dikkate almış ve kültürel kaynakların da olabileceğini yakın zamana kadar göz ardı etmiştir. Toplumsal hareketlerde söylem yaklaşımının ortaya çıkması ve Kaynak Mobilizasyonu yaklaşımına göre çok farklı bir yaklaşım önermesi bu sorunu net olarak ortaya koymuştur. Kaynak Mobilizasyonu Teorisi da kültürel ve anlamsal boyutun önemini kabul etmek zorunda kalmıştır. Ancak Kaynak Mobilizasyonu perspektifinin yorumsal boyutu ele alışı hala sorunsuz değildir çünkü biraz indirgemeci biçimde kültürel kaynakları maddi kaynaklar gibi ele almışlardır. Bu bakış mekanik ve aşırı bilişsel diye eleştirilmiştir (Kitschelt, 1991). Diğer bir eksiklik de Kaynak Mobilizasyonu 'un kullandığı şekliyle maliyet ve kar kavramları arasında net bir ayırımın olmayışdır. Bunun iki boyutundan söz edilebilir. Birincisi, elde edilen yarar her zaman maddi değildir. Şeref, gurur ve özdeşleşme gibi sembolik olgular da bir yarar olarak görülebilir. Diğer taraftan aynı şekilde hareketlere katılan kişiler arasında bunların yararı aynı derecede görülmebilir. Bir katılımcı için bir eyleme katılımın getireceği sonuç garanti olmasa da bir ahlaki sorumluluğu yerine getirmenin verdiği tatmin duygusu anlamına gelirken diğer bir katılımcı için alınacak sonucun kendisine yararından daha çok eyleme katılımın onuru veya gururu daha önemli olabilir. Dolayısıyla maliyet-fayda ve kar-zarar kavramları sosyal olaylarda o kadar net olmayabilir (Khawaja, 1994).

Toplumsal hareketlerin sağladıkları yararları bedava kullanma mantığının her zaman geçerli olmayabileceği de ortaya konmuştur. Sonucun garanti olmadığı durumlarda bir grup insanın katılacağı düşünülmesi diğerlerinin katılmamasına değil katılımına da yol açabileceği tespit edilmiştir (Kurzman, 1997). Diğer taraftan Pamela Oliver da beleşçilik sorununu sorgulayarak yerel mahalle hareketini inceleyen yazısında Kaynak Mobilizasyonu'nun varsayımı olan "başkaları yapıyorsa benim yapmama gerek yok" anlamındaki beleşçilik varsayımının tersine yerel katılımcıların mahalle sorunlarına çözüm arayan faaliyetlere katılırken "ben yapmazsam, kimse yapmaz" diye düşündüklerini tespit etmiştir. Dolayısıyla, sosyal olaylarda maliyet-kâr hesapları olsa da bunlar kültürel olarak değişik biçimlerde algılanabilmektedir.

5. SONUÇ

Ekonomi modeliyle toplumsal hareketlerin faaliyetleri kar-zarar, arz-talep mekanizmalarıyla anlatmaya çalışan Kaynak Mobilizasyonu Teorisi, hareketlerin temel başarısının kaynak yaratmada ve onları etkili kullanmakta yattığı fikrine dayanmaktadır. Kaynak yaratılabilmesi için ise toplum kesimlerinin taleplerine, ihtiyaç ve sıkıntılarına uygun söylem ve strateji geliştirilmesi gerektiğini savunur. Kaynak Mobilizasyonu önceki kitle ve mahrumiyet fikirlerinin aksine kolektif eylemlere ve toplumsal hareket faaliyetlerine katılanların da diğer toplumsal eylemler gibi rasyonel olduğunu ve kâr-zarar prensibine uyduklarını savunmuşlardır. Bu anlayış toplumsal hareketleri hem normal sosyal düzenin bir parçası olarak görmüş hem de onların faaliyetlerini de sistemin içinde bir olay gibi değerlendirmiştir. Amerika'daki Sivil Haklar Hareketi ile bu anlayış farkı ortaya çıkmıştır.

Kulüp, dernek, vakıf gibi kuruluşları toplumsal hareket örgütlerini piyasadaki şirketlere benzeten bu anlayış toplumsal hareketlerin bazen bireysel ama genellikle kamusal yarar/fayda dağıttıklarını ve bunlara katılanların ya kendileri için ya da içinde yaşadıkları toplum ve toplum kesimleri için belirli yararlar beklediklerini ifade ederler. Temiz hava talepleri gibi talepler gerçekleştiğinde sadece katılımcıların herkesin faydalanabileceği durumlarda bazı insanlar harekete katılmasalar bile hareketin kazandıracığı sonuçlardan yararlanacaklarını bildikleri için bu durum katılımı azaltıcı etki yapmaktadır. Bunu önlemek için toplumsal hareket girişimcileri faaliyetlerine seçmeci ödüller vererek katılımı artırmaya çalışırlar. Bu yaklaşımın önemli katkılarından birisi, toplumsal hareket faaliyetlerin ve taraftarlarının sahip olduğu kaynakların miktarı ve biçimi o hareketin kullanabileceği stratejileri de etkilemektedir. Ayrıca, toplumsal hareket faaliyetlerin yalnızca yoksul ve dışlanmış

kesimlerden değil, sosyo-ekonomik durumu görece iyi olan sınıflar ve kesimlerden de çıkabileceğini ortaya koyarak yeni bir anlayış getirmişlerdir. Kaynak Mobilizasyonu Kuramcıları, kaynakların elde edilmesi, kullanılması ve sürdürülmesi konusunda oldukça yararlı hipotezler ortaya koyarak tartışmalara önemli katkılar yapmışlardır.

KAYNAKLAR

Benford, Robert D., Timothy B. Gongaware & Danny L. Valadez. (2000). "Social Movements." Ss. 2217-2727. *Encyclopedia of Sociology içinde* (2. baskı), derleyen Edgar F. Borgatta, cilt III. New York: McMillan Reference USA.

Bernstein, Mary. (2003). "The Strategic Uses of Identity by the Lesbian and Gay Movement." Ss. 234-248. Goodwin ve Jasper (2003 İçinde).

Buechler, Steven M. (2000). *Social Movements in Advanced Capitalism: The Political Economy and Cultural Construction of Social Activism.* New York: Oxford University Press.

Cable, Sherry. (1994). "Professionalization in Social Movement Organization: Pennsylvanians for Biblical Morality", *Sociological Focus* 17(4): 287-304.

Cambell, John L. (2005). "Where do we Stand?: Common Mechanisms in Organizations and Social Movements Research." Ss. 41-68. In. Davis vd (2005).

Coutin, Susan B. (1993). *The Culture of Protest: Religious Activism and the US Sanctuary Movement*, Westview Press, Boulder.

Davis, Gerald, Doug McAdam, W. Richard Scott, Mayer N. Zald. (ed.). (2005). *Social Movements and Organization Theory.* Cambridge: Cambridge University Press.

Della Porta, Donatella & Mario Diani. (1999). *Social Movements: An Introduction.* Oxford: Blackwell Publ.

Dermott, Monica. (1994). "Race/Class Interactions in the Formation of Political Ideology", *Sociological Quarterly* 35(2):347-66.

Edwards, Bob & John D. McCarthy. (2004). "Resources & Social Movement Mobilization." Ss.116-152. Snow vd (2004) İçinde.

Epstein, Barbara. (1991). *Political Protest & Cultural Revolution: Nonviolent Direct Action in the 1970s and 1980s*, Berkeley: University of California Press.

Freeman, Jo. (1983). "On the Origins of Social Movements" in Freeman, *Movements of the Sixties and Seventies*, New York: Longman.

Gamson, William A. (1990). *The Strategy of Social Protest*, Belmont, CA: Wadsworth.

Hall, Melvin F. (1995). *Poor People's Social Movement Organization: the Goal is to Win*, Westport, Connecticut: Praeger.

Jasper, M. Jasper. (1997). *The Art of Moral Protest: Culture, Biography, and Creativity in Social Movements*, Chicago: University of Chicago Press.

Jenkins, J. Craig; Perrow, Charles. (1977). Insurgency of the Powerless: Farm Worker Movements (1946-1972). *American Sociological Review* 42(2): 249-268.

Kanter, Rosabeth M. (1972). *Community & Commitment: Communes and Utopia in Sociological Perspective*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.

Khawaja, Marwan. (1994). "Resource Mobilization, Hardship, and Popular Collective Action in the West Bank." *Social Forces*, 73(1), 191. Retrieved September 25, 2008, from Academic Research Library database. (Document ID: 5066333).

Kitschelt, Herbert . (1991). "Resource Mobilization Theory: A Critique." Ss. 330-48 in *Research in Social Movements: The State of the Art in Western Europe and the U.S.A.*, edited by Dieter Rucht. Westview Press.

Knoke, David. (2000). "Political Organizations." Ss. 2147-2153. *Encyclopedia of Sociology içinde* (2. baskı), derleyen Edgar F. Borgatta, cilt III. New York: McMillan Reference USA.

Kurzman, Charles. (1997). "Structural Opportunity and Perceived Opportunity in Social-Movement Theory: The Iranian Revolution of 1979." Ss. 66-79. McAdam, D. ve David A. Snow. (ed.) (1997). *Social*

Movements: Readings on Their Emergence, Mobilization and Dynamics, LA: Roxbury Publishing Co.

Lichterman, Paul. (1995). "Piecing Together Multicultural Community: Cultural Differences in Community Building Among Grass-Roots Environmentalists." *Social Problems* 42(4):513:534.

Lofland, John. (1996). "Becoming a World-Saver Revisited." McAdam & Snow. (1997). İçinde 284-89.

Mayer, D. & Sidney Tarrow. (1998). *The Social Movement Society: Contentious Politics for a New Century*. New York: Rowman & Littlefield Publishers.

McAdam, Doug. (2003). "Recruits to Civil Rights Activism." Ss. 55-63. Goodwin & Jasper (2003) içinde.

McCarthy, John D. (1973). *Trends of Social Movements in America: Professionalization and Resource Mobilization*, Morrsitown: General Learning Press.

McCarthy, John D., and Mayer N. Zald. (1977). "Recourse Mobilization and Social Movements: A Partial Theory." *Journal of American Sociology* 82:1212-41.

Melucci, Alberto. (1996). *Challenging Codes: Collective Action in the Information Age*. Cambridge: Cambridge University Press.

R. Williams and N. J. Demerath III. (1991). "Religion and Political Process in an American City," *American Sociological Review* 56: 417-431.

Snow VD.(1997). "Frame Alignment Process, Micromobilization, and Movement Participation" in McAdam, Doug and David A. Snow, *Social Movements: Readings on Their Emergence, Mobilization, and Dynamics*, Roxbury Publishing Company, Los Angeles.

Snow, David, Sarah A Soule, & Hanspeter Kriesi. (2004). *The Blackwell Companion to Social Movements*. Oxford: Blackwell Publishing.

Stoecker, Randy. (1995). “Community, Movement, Organization: Problem of Identity Convergence in Collective Action”, *Sociological Quarterly* 36(1):111-130.

Williams, Rhys H. (1995). “Constructing the Public Good: Social Movements and Cultural Resources”, *Social Problems* 42(1):124-142.

Williams, Rhys H. (1997). ‘Social Movements’ Ders Notları, Güney İllinis Üniversitesi.

Zald, John D. & McCarty, Mayer N. (2003). “Social Movement Organizations.” Ss. 169-186. Goodwin & Jasper (2003) İçinde.

Zald, Mayer N. and John D. McCarthy. (1994). *Social Movements in an Organizational Society: Collectected Essays*, 2. Basım, Transaction Publishers, New Brunswick, New Jersey.

Zald, Mayer N. ve Roberta A. Garner. (1994). “Social Movement Organizations: Growth, Decay, and Change” in Zald, Mayer N. ve John D. McCarthy (1994).